

EENE PSYCHOLOGISCHE STUDIE NAAR AANLEIDING VAN EEN HANGEND VRAAGSTUK

DOOR

P. HARTING.

In het zieleleven der beschaafde volken vertoonen zich van tijd tot tijd verschijnselen die, als voortspruitende uit den ontwikkelingsgang der menschelijke maatschappij, de aandacht van allen verdienen die in den mensch een wezen zien, dat voor allengsche hoogere ontwikkeling vatbaar is. De beschaving, niet de uitwendige maar de inwendige, de werkelijke veredeling van den mensch, moge zich niet in eene rechte maar veeleer in eene spiraalvormige lijn voorwaarts bewegen, deze moge zelfs tijdelijk eene teruglopende richting aannemen, toch leert een onbevangen blik op de geschiedenis dat het menschedom in het algemeen voorwaarts streeft. Maar tevens leert eene vergelijking van hetgeen men in onderscheiden tijden als vooruitgang heeft beschouwd, dat men ten dien aanzien zeer uiteenlopende denkbeelden gekoesterd heeft en nog koestert.

Er is een tijd geweest dat onder de Christenvolken het geloof of, juister, de belijdenis van het geloof en zijne verspreiding als hoogste doelwit werd erkend; bekeering was toen de leus; en nog bewonderen wij den moed en de zelfopoffering dier mannen, die met verzaking van alles wat het leven aangenaams en liefelijks aanbiedt, hunne godsdienstige overtuiging in het gemoed van anderen trachtten overtestorten en zoo het rijk van Christus, gelijk het door hen werd opgevat, uittebreiden. Doch al bewonderen wij ook velen hunner, die

bewondering verblindt ons thans niet zoozeer meer, dat wij de schaduwzijde niet zouden zien van dien te vaak overdreven geloofsijver, waarvan wij nu erkennen dat hij onberekenbaar veel onheil heeft gesticht, de bron van onnoemelijk veel onverdiend lijden is geweest.

Langzamerhand heeft dan ook het beschaafdere deel der maatschappij, namelijk datgene hetwelk den toon, de richting aan de heerschende denkbeelden geeft, met geheele of gedeeltelijke verzaking van het vroegere, een ander steunpunt gevonden voor den hefboom waarmede het menschedom allengs tot een hooger standpunt kan worden opgeheven. Dit steunpunt is niet meer het geloof maar de liefde.

Het is bepaaldelijk in onze eeuw dat die verandering van denkbeelden heeft plaats gegrepen. Wel is waar heeft men reeds vroeger weeshuizen, verblijven voor de ouden van dagen, woningen voor behoeftigen enz. gesticht, maar de drijfveer daartoe was vooral het godsdienstig geloof aan een leven hier namaals, waarin zulke goede werken hunne belooning zouden vinden en aan hen die er zich van kweten, — gelijk een opschrift uit de 17de eeuw boven eenige vrijwoningen te Utrecht het kenmerkend uitdrukt, — zouden verschaffen: “een plaats in 's hemels plein.”

Het gehoor geven aan den vrijen aandrang des harten om leed te verzachten, geluk te verspreiden en het goede te doen alleen om den wil van het goede, zonder zelfzucht, zonder te vragen of ons daarvoor eene belooning hetzij in dit of in een ander leven wacht, is zonder eenigen twijfel in den tijd dien wij beleven veel algemeener dan in vroegere eeuwen. Getuigen de talrijke pogingen tot verbetering van het lot der minder bedeelden, van dat der gevangenen, de liefderijke zorg voor de ongelukkige krankzinnigen, de afschaffing der doodstraf, de vrijverklaring der slaven, eene vereeniging als die van het roode kruis, de vredebonden, enz., — allen zoovele blijken dat bij zeer velen in onze tegenwoordige maatschappij het besef is ontwaakt dat er tuschen alle menschen een band van onderlinge liefde behoort te bestaan, dat niemand alleen voor zich mag leven, maar dat ieder, wil hij gelukkig zijn, naar vermogen moet trachten ook anderen gelukkig te maken.

Dat streven van onzen tijd om menschengeluk te bevorderen, met den algemeenen naam van philanthropie bestempeld, verdient voorzeker onze hoogste waardeering. Toch leert eene nadere beschouwing dat het daarmede niet zelden gaat als met het godsdienstig geloof,

dat men namelijk, door een onberaden toegeven aan de menschenliefde als drijfveer onzer handelingen, het doel lichtelijk voorbij streeft en meer kwaad dan goed sticht. Het is overbodig dit in bijzonderheden aantetoonen. Velen weten bij ervaring dat de te milde hand des gevers niet den armoedige maar de armoede voedt. Eene verbetering van het lot der gevangenen, die een bepaalde grens overschrijdt, wordt eene premie voor het misdrijf. En of eene te overhaaste vrijverklaring der slaven voor hen zelven voordeelig is, mag, op grond der reeds opgedane ondervinding, betwijfeld worden.

Evenals een te ver gedreven godsdienstijver leidt tot verkettering van andersdenkenden, evenzoo leidt een liefde-ijver, die alleen de roepstem des harten volgt, tot de liefdelooze gevolgtrekking dat zij, die daarbij ook hun verstand raadplegen en aan die roepstem niet of op eene andere wijze gehoor geven, hardvochtige menschen moeten zijn. De meeste menschen zijn gewoon anderen naar zich zelven af te meten. Wat hun geweten hun zegt dat goed of kwaad is, moet ook noodzakelijk goed of kwaad in het oog van alle anderen zijn. Zij weten niet hoeveel van hetgeen wij gewoon zijn het geweten te noemen op rekening van aangeboren lichamelijke eigenschappen, die wij met den algemeenen naam van het temperament bestempelen, moet gesteld worden, welken invloed daarop gewoonten, opvoeding, meerdere of mindere verstandsontwikkeling hebben. Allen en alles met denzelfden maatstaf metende en slechts den beperkten horizon van hunne eigene neigingen overziende, meenen zij het recht te hebben, ja verplicht te zijn anderen aan hunne plichten te herinneren, zonder te vragen of het ook mogelijk zoude zijn dat zij zich vergisten en of die anderen ook recht konden hebben eenen anderen maatstaf te gebruiken.

IJveraars, van welke soort ook, worden altijd in meerdere of mindere mate onverdraagzaam. Het fraaie gezegde van Madame DE STAEL: "*tout comprendre, ce serait tout pardonner*," heeft voor de meesten hunner geene beteekenis. Niet alleen dat zij er verre af zijn van alles te begrijpen, zij verlangen dit ook niet, zij streven er niet naar. Deden zij dit, dan zouden zij dikwijls inzien dat hun op stelligen toon uitgesproken goed- of afkeuring elken redelijken grond mist en uit eene eenzijdige beschouwing van zaken voortvloeit.

Het zijn deze overwegingen, welke mij er toe geleid hebben de laatste spruit van den boom der liefde iets nader in oogenschouw te nemen. Ik bedoel de talrijke, niet enkel in ons vaderland maar overal

elders in beschaafde landen allengs tot stand gekomen Vereenigingen tot bescherming der dieren. Zij zijn een teeken des tijds, en wij aarzelen niet haar een heuglijk teeken te noemen. Doch, zoo de philanthropie, die niet onder scherpe controle van het verstand wordt gehouden, reeds op een dwaalspoor kan geleiden, in nog veel hoogere mate is dit het geval met de philotherie.¹ Omtrent menschen, althans hen die in onze onmiddellijke omgeving wonen, kan men zich gemakkelijk tamelijk juiste voorstellingen vormen, die aan ons oordeel tot leidraad kunnen strekken. Reeds moeilijker wordt zulks, zoodra wij de grenzen van ons vaderland overschrijden en andere beschaafde volken in onze gedachten bezoeken. Andere gewoonten, andere zeden brengen ook andere behoeften, andere denkbeelden met zich. Wij kunnen reeds in Frankrijk niet geheel denzelfden maatstaf aanleggen, die in Nederland volkomen bruikbaar is. Verlaten wij echter de beschaafde natiën, om ons te begeven onder de minder beschaafde en eindelijk onder hen, die men met den algemeenen naam van wilde volken gewoon is te bestempelen, en het blijkt al meer en meer dat die maatstaf geheel onbruikbaar wordt. Het is mijn doel niet dit hier in bijzonderheden aan te toonen, maar alleen in het voorbijgaan zij hier aangestipt dat, naar mijne overtuiging, menig oordeel over sommige ten aanzien der bewoners van den Oost-Indischen archipel genomen of te nemen maatregelen zeer zoude gewijzigd worden, indien anthropologische kennis meer verbreid ware dan zij het thans is.

Nog oneindig lichter loopt men gevaar in zijn oordeel te falen, wanneer men de beschermende hand ook over de dieren wil uitstrekken. In een vroeger stukje² heb ik reeds aangetoond tot welke ongerijmdheden men vervalt, wanneer men zich hier niet voor overdrijvingen weet te wachten. Ik heb dit toen op eene half schertsende wijze gedaan. Een schrijver,³ die geschroomd heeft zijn naam te noemen, heeft dat gedeelte van het kleine opstel een satire genoemd, waarbij ik de pen in gal heb gedoopt. Dit laatste ontken ik ten sterkste,

¹ *Philanthropie* van φιλέω, beminnen, en ἀνθρώπος, mensch; *philotherie* van φιλέω en θύριον, dier.

² Vivisectiën, *Album der Natuur*, 1874, bl. 65.

³ "Een paar bedenkingen, naar aanleiding van het conflict, ontstaan tusschen Prof. HARTING en de Vereeniging tot Bescherming van Dieren te 's Gravenhage, betrekkelijk Vivisectie, opgedragen aan de abonné's van het *Album der Natuur*, 's Gravenh. 1874."

maar wat het eerste betreft, het is zoo: *du sublime au ridicule. il n'y a qu'un pas*. Subliem is het idee, zooveel immer mogelijk is alle dieren voor pijn en leed te behoeden, den toestand te verwezenlijken dien de dichters ons als dien in het paradijs hebben geschilderd; maar het is waarlijk niet mijne schuld, dat dit idee ridicuul wordt zoodra men het aan de koude werkelijkheid toetst. Intusschen, de ongenoemde schrijver heeft in zooverre gelijk, dat de zaak eene ernstige behandeling verdient. Ik zal hem dan ook in het volgende vollen ernst geven. Mogelijk zal hij zelf en zullen anderen met hem daardoor inzien, dat zij, op onjuiste grondstellingen bouwende, veel te ver zijn gegaan, toen zij zich door hunne op zich zelve lofwaardige zucht om dieren voor leed te vrijwaren, hebben laten verleiden tot het bekende adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarin eene flauwe poging werd aangewend om een aantal professoren aan onze universiteiten en leeraars aan de veeartsenijschool onder een soort van voogdij te plaatsen. De schrijver geeft eene lijst der leden die de directie der Vereeniging te 's Hage uitmaken, en zegt, dat deze hoogst achtingswaardige mannen zijn. Ik ben verre van dit te ontkennen, maar meen toch te mogen aannemen dat de professoren, waaronder eenige tot sieraad der Nederlandsche wetenschap verstrekken, even achtingswaardig als de Haagsche heeren zijn. Wie heeft aan de eerste het recht gegeven de tweede bij het publiek en bij de regeering aan te klagen? Niemand dan zij zelve, verblind door den waan, dat zij hier als hervormers mochten optreden, en anderen, die niet minder gewoon zijn zich rekenschap van hunne daden te geven, te leeren wat hun plicht is. Waarlijk, men moet wel zeer ingenomen zijn met zijne eigene inzichten om den moed tot zulk eenen stap te hebben. En wat die heeren eigenlijk gewenscht hadden, was nog veel meer dan zij in het adres gevraagd hebben. Dit blijkt uit de brochure van den ongenoemden schrijver, voor zoover deze althans geacht kan worden de zienswijze der directie uit te drukken. Daaarin wordt gewezen op het voorbeeld der Fransche regeering, die, inzonderheid op aandrang van de toenmalige keizerin EUGÉNIE, in 1867 een besluit nam, waarbij de vivisectien aan de Veeartsenijschool aan bepaalde reglementen onderworpen werden. Indien de schrijver eenigzins bekend ware geweest met den toestand der wetenschap en van het hooger onderwijs in Frankrijk gedurende het keizerrijk, dan zoude hij zich wel gewacht hebben zich op zulk een voorbeeld te beroepen. In de periode van 1852 tot 1870 is

het intellectueele leven in Frankrijk zeer achteruit gegaan, ten deele door ongepaste regeeringsmaatregelen. De Franschen zelve zijn de eerste om dit te erkennen. De poging trouwens om ook de professoren en studenten aan andere inrichtingen van hooger onderwijs aan eene dergelijke controle te onderwerpen is ook daar geheel mislukt. Men heeft zich tot de Veeartsenijschool moeten bepalen, omdat daarover een gemakkelijk toezicht kan worden uitgeoefend, en zeer waarschijnlijk zouden de meeste professoren aan de andere inrichtingen veeleer hunne betrekking hebben nedergelegd dan zich zulk eene smadelijke verneering te laten welgevallen.¹

Inderdaad zoude men zich moeten verwonderen dat ooit de gedachte om zich op dusdanige wijze in den gang van het hooger onderwijs te mengen in het hoofd van verstandige lieden heeft kunnen opkomen, ware het niet dat de ondervinding leerde dat in elke vereeniging, die met een bepaald doel is opgericht, de ijveraars, die slechts ééne zijde van het

¹ Zij die tegenwoordig Frankrijk besturen zijn trouwens al even bemoeiziek. Het is eenige weken geleden dat EMILE ALGLAVE, professor te Douai en redacteur van de *Revue scientifique*, voor een maand in zijne functien als professor gesuspendeerd werd en hem de keus werd gelaten, om of aftezien van het redacteurschap der *Revue* of zijn professoraat neder te leggen. De *Revue scientifique* nu wordt voortreffelijk door hem geredigeerd en neemt onder de fransche wetenschappelijke tijdschriften een zeer hoogen rang in. Maar daarin komen van tijd tot tijd opstellen voor, meerendeels uit duitsche of vooral engelsche geschriften vertaald, die, ofschoon op echt wetenschappelijke wijze geschreven, gelijk zich trouwens van mannen als HAECKEL, HUXLEY, DARWIN, SPENCER e. a. niet anders verwachten laat, niet juist met de orthodoxe kerkleer overeenstemmen. Tot tijdelijk plaatsvervanger van ALGLAVE werd zekere heer TERRAT benoemd. Toen deze voor het eerst zijne lessen wilde beginnen; verwijderden zich aanstonds de in groote menigte opgekomen studenten. Zij verlieten stil en bedaard de collegiezaal en boden later een adres aan hunnen professor aan, waarin zij hem hunne sympathie betuigden. Alleen twee leden van de *Cercle catholique* bleven. Tot dusver heeft ALGLAVE niet aan den hem opgelegden dwang gehoorzaamd. Hij is nog redacteur der *Revue*.

Een ander voorbeeld, mede pit den jongsten tijd. De prefekt van de Seine heeft de klinische lessen in het bepaaldelijk daartoe bestemde krankzinnigen-gesticht Sainte-Anne verboden, juist toen deze weder beginnen zouden. Aan degenen die daartegen protesteerden voerde hij te gemoet, "dat, indien het alleen van hem afhing, hij de klinische lessen in alle hospitalen verbieden zoude."

Zulke domheden heeten tegenwoordig in Frankrijk: *le maintien de l'ordre moral*.

Nog een stap verder, en de bullen der pausen zullen herleven, waarbij het, op straffe van ex-communicatie, verboden werd anatomische demonstratiën op menschelijke lijken te doen.

vraagstuk zien, allengs den boventoon erlangen en de overigen, die voorzichtiger, maar daardoor meestal ook zwakker zijn, medeslepen. Wat zouden diezelfde heeren, die nu medegewerkt hebben tot indiening van een adres, dat aanvankelijk slechts tot eene niets beteekenende vermaning kon aanleiding geven, wel gezegd hebben van een dergelijk adres ingediend door eene vereeniging van geestelijken, waarin de minister verzocht werd de professoren aan onze hoogeschoolen te vermanen van in hunne lessen niets als waarheid te verkondigen, wat in strijd is met de leerstukken hunner kerk. Ik meen onder de leden der directie van de Haagsche vereeniging er wel te kennen die, en terecht, het den minister zeer euvel zouden hebben geduid, indien hij zich tot voertuig van zulk eene vermaning, hoe zoetsappig ook ingekleed, had laten gebruiken. Het geldt hier: *principiis obsta*. Men beproeft eene vermaning, onder voorbehoud echter van, zoo noodig, later, wanneer men er de macht toe heeft, de zaak te reglementeeren. Het hooger onderwijs moet vrij zijn in zijne bewegingen. Zoo niet, schaf het af. Zijne eenige bestemming is wetenschap te kweeken, en de wetenschap, evenmin als de wijze waarop zij beoefend moet worden, laat zich door reglementen aan banden leggen. Niet dat professoren onfeilbaar zijn. Zij zijn het evenmin als andere menschen. Maar men mag toch wel aannemen dat zij in het algemeen de beste beoordeelaars zijn van de wijze waarop de jongelieden, die hunne lessen bezoeken en aan de praktische oefeningen deelnemen, in de hoogere sferen der wetenschap moeten worden ingeleid.

Wij geven dit toe, zegt, wellicht een ultra-dierenbeschermer, maar slechts onder voorwaarde dat de professoren geene wreedheden plegen en daarvan een schadelijk werkend voorbeeld geven. Maar wie zegt u dat zij dit doen? Hebt gij wel ooit bedacht, dat wreedheid eene eigenschap des gemoeds is, die volstrekt niet noodzakelijk gepaard gaat met eene daad welke den van nature week- en teerhartigen wreed voorkomt, omdat hij de beweegredenen die daartoe leiden niet begrijpen kan?

Gij wijst mij op de groote getalen van dieren die aan vivisectiën zijn opgeofferd. Zelfs gesteld dat die getalen juist waren, dan zouden zij nog niets bewijzen. Het haringkaken is ook eene vivisectie en wel eene zeer pijnlijke. Jaarlijks ondergaan haar vele millioenen haringen. Zoudt gij nu, indien gij er de macht toe hadt, het haringkaken willen verbieden? Dan zoudt gij uit zuivere dierenliefde duizende huis-

gezinnen, die nu van de haringvangst leven, ongelukkig maken.

Mogelijk echter acht gij dat haringen evenmin als oesters veel gevoel hebben en derhalve uwe belangstelling minder verdienen. Ik wil daarom andere dieren noemen, die, blijkens de geheele ontwikkeling hunner hersenen, ten aanzien der werking van hun zenuwstelsel, voor het minst op gelijken trap staan met honden, paarden en dergelijke dieren, welke de meeste dierenbeschermers het eerst onder hunne hoede nemen, niet omdat zij het meer verdienen dan andere dieren, maar omdat zij dezen het best kennen. Onbekend maakt, wel is waar, onbemind, doch wanneer het de beantwoording van een gewichtig vraagstuk geldt, dan moet men het algemeen stellen, gelijk het trouwens ook door de Vereeniging wordt opgevat. Welnu, alleen op Newfoundland leven omstreeks tien duizend zeelieden met hunne huisgezinnen van de robbenvangst. De robben of zeehonden worden door hen verrast op de ijsvelten, korten tijd nadat de wijfjes hare jongen hebben geworpen. De vangst moet met groote snelheid geschieden, daar anders de dieren tijd tot ontvluchting in het water zouden hebben. Zij worden daarom niet gedood, maar door een slag met een handspaak op den neus verdoofd, dadelijk op den rug gewenteld en nog levend gevlid. Dat het leven ook daarna nog niet geheel geweken is, bewijzen de rillingen en trekkingen der gevlide lichamen, die de robbenslagers als voor hen onnut laten liggen. Terwijl die slachting onder de volwassen dieren plaats grijpt, jammeren de jongen om hunne vermoorde moeders. Al naar gelang de vangst meer of minder gelukkig is, worden zoo jaarlijks van 250,000 tot 600,000 robben alleen door de Newfoundlanders gedood, en men weet dat vele andere volken, vroeger ook wij Nederlanders, die vangst op even groote schaal uitoefenen, zoodat het getal der jaarlijks gedooden, dat is op hoogst pijnlijke wijze geviviseceerde robben miljoenen bedraagt.

Ziedaar een ruim arbeidsveld voor de Vereenigingen tot bescherming der dieren. Zij hebben zich daarop dan ook met lofwaardigen ijver reeds begeven. Of het hun echter gelukken zal, ook door internationale verdragen, het lot der arme robben in iets te verbeteren, staat zeer te betwijfelen. Eene andere wijze van vangst schijnt in dit geval niet wel mogelijk; het is zeer te vreezen dat elke andere wijze om de robben te doden, die niet even goed en snel tot het doel voert, onuitvoerbaar zal blijken; en door de vangst geheel te verbieden, zouden talrijke menschenbevolkingen van ellende moeten omkomen.

Hier en in eene menigte van andere gevallen, geraken philanthropie en philotherie met elkander in strijd.

Wat zijn nu de door de bestrijders der vivisectiën opgesomde getalen van daaraan opgeofferde dieren in vergelijking van de genoemde! Maar bovendien die getalen dragen den stempel van geheel uit de lucht gegrepen te zijn, alleen om effect te maken. Van de jaarlijks gedoodde haringen, robben enz. kan men ten naastenbij eene statistiek ontwerpen; zij zijn handelsartikelen. Maar hoe kan iemand weten, tenzij hij het van henzelfen vernomen heeft, hoe groot het aantal dieren is, welke door MAGENDIE, FLOURENS, CLAUDE BERNARD of door de professoren te Weenen bij hunne vivisectiën gebruikt zijn? Hier is elke statistiek eene onmogelijkheid. Het is den schrijvers die het eerst zulke getalen hebben medegedeeld alleen te doen om het goedgehoovige publiek zand in de oogen te strooien. Zij die gewoon zijn eenige kritiek te oefenen kunnen niet anders dan daarover de schouders ophalen.

In Nederland zijn die cijfers het eerst medegedeeld in een voor twee jaren in het tijdschrift *Androcles* verschenen opstel. Dit opstel, geheel ontleend aan buitenlandsche geschriften over hetzelfde onderwerp, is een waar sensatie-artikel, dat den stempel draagt van de eenzijdige beschouwing waartoe degenen vervallen, die eene voor-opgevatte meening trachten te bewijzen, zonder te vragen of de aan anderen ontleende gronden waar zijn of niet. Het is enkel geschreven met het doel om op het gevoel der lezers te werken, en dan is natuurlijk niets gemakkelijker dan vivisectiën van zulk eene vreeselijke zijde te schilderen, dat de meeste lezers, die de zaak zelve noch kennen, noch beoordeelen kunnen, zich daarvan met afschuw afkeeren. Zulke overdreven voorstellingen, waarin waarheid en onwaarheid op de vreemdste wijze dooreen gemengd zijn, waarin men de ingevingen van het goede hart, van het gevoel, als bewijzen aanmerkt, en er zich op toelegt de snaren van het gemoed te doen trillen, en zoo een gemakkelijken triomf in de oogen van alle gelijk gestemde lezers te behalen, zijn zeer af te keuren, al mogen zij nog zoo welgemeend zijn. Zij getuigen weinig van het verstand en de waarheidsliefde des schrijvers, maar kunnen toch het publiek tijdelijk op een dwaalspoor brengen.

Zoo ontleent de schrijver aan het Weener dagblad *Das Licht* het verhaal dat aan de hoogeschool te Weenen van 1850 tot 1852, 56000 dieren voor vivisectie zijn gebruikt, de kikvorschen niet mede gerekend, t. w. 26000 honden, 25000 katten en konijnen, en 5000 paar-

den of andere groote zoogdieren. Ieder nu die eene matige dosis gezond verstand heeft en rekenen kan, moet dadelijk inzien dat zulke cijfers geweldig overdreven zijn. Waren zij juist, dan zouden in den tijd wanneer er in de laboratorien gewerkt wordt, omstreeks 100 dieren daags, — altoos behalve de kikvorschen, — geviviseceerd zijn! Welk eene monsterslachterij!

Ik heb het der moeite waard geacht aan mijnen ambtgenoot, Prof. E. BRÜCKE, te vragen wat daarvan waar was. Ziehier zijn antwoord; d.d. 11 April van dit jaar.

Hochgeehrtester herr College!

Ihre Anfrage beantworte ich in Folgendem sogleich. In den Jahren 1851 und 1852 hat hier in Wien ausser mir, so viel ich weiss, Niemand Vivisectionen an warmblütigen Thieren gemacht. Die Arbeiten von TÜRK an Säugethieren begannen erst später, ebenso die von LUDWIG, der 1854 nach Wien kam. Ich habe in jenen Jahren, so weit ich es aus der Erinnerung schätzen kann, vielleicht zusammen, also in dem Zeitraume von zwei Jahre, 50 Hände, 100 Kaninchen, ein halbes Dutzend Katzen und eine ziemlich grosse, nicht näher zu schätzende Anzahl van Fröschen und Kröten verbraucht. Pferde gar nicht, weil es mir damals noch an dem gehörigen Raume fehlte, sie unterzubringen. Sie sind überhaupt zu kostspielig; ich habe deren erst wenige, ich glaube drei, verbraucht, so lange ich in Wien bin. Wir müssen es uns eben gefallen lassen, dass wir, wie die Welt überhaupt, unter der Herrschaft der Phrase stehen, und das die Leute von denjenigen Dingen am liebsten sprechen, in welche sie die wenigste Einsicht haben. Mit bestem Grusse Ihr

E. BRÜCKE.

Het is overbodig bij dezen brief eenige opmerking te voegen.

De schrijver van *Een paar bedenkingen* enz. heeft echter niet geheel het voetspoor van zijnen voorganger gedrukt. Hij onthoudt zich van de bewering dat God de vivisectien niet kan willen. Ik geloof dat hij wijs gehandeld heeft met althans dit argument niet aan te voeren. Het is ook al te zwak. Wij kunnen den wil Gods alleen uit de schepping leeren kennen, en wel verre dat deze ons een tooneel van vrede, liefde en geluk aanbiedt, zijn het land en de zee veel eer een groot slachtveld, waarop alleen het recht des sterksten geldt en leed en pijn de regel, vrede en geluk de uitzondering zijn. Het verhinderen van pijn ligt zoo weinig in het plan des Scheppers, dat geen kind geboren

wordt, zonder aan zijne moeder pijnen, vaak veel erger dan eenig dier bij eene vivisectie ondervindt, te kosten.

De reden dezer zoo met alle ondervinding in strijd zijnde voorstelling, is niet moeielijk te vinden. Het Godsidee is zoo verschillend als er menschen zijn, namelijk menschen die ideeën hebben en niet eenvoudig die van anderen overnemen en napraten. Niet de mensch, is naar Gods beeld geschapen, maar elk mensch schept of denkt zich *zijn* God naar zijn eigen beeld, d. i. hij kent Hem die eigenschappen toe, welke hij, op grond van zijn eigen gemoedsaard, opvoeding en levenservaring, voor de voortreffelijkste heeft leeren houden.

Elk heeft zijn ideaal, maar dat ideaal kan onmogelijk voor allen hetzelfde zijn. Bedacht men dit altijd, dan zoude er meer verdraagzaamheid onder de menschen heerschen. Dan zoude men ook niet uit het oog verliezen, dat de eigenschappen, die men aan God toekent, menschelijke eigenschappen zijn, dat men b. v. Hem den God der liefde noemende daarbij aan menschelijke liefde denkt, met andere woorden zich Hem slechts als een volmaakt mensch voorstelt die bij alle zijne handelingen de aandrift volgt van hetgeen wij menschen gewoon zijn liefde te noemen. Zulk eene eenzijdige voorstelling brengt een eigen gevaar mede. Zij moge voor het vrome gemoed, dat voortgaat vertrouwend te gelooven, in weerwil van alle strijdige levenservaring, vertroostend zijn; menigeen daarentegen heeft God geheel verloren, omdat hij in de natuur en in de werkelijkheid, zooals zij zich aan het onbevange oog vertoont, den mensch-God niet terugvond, dien men hem in zijne jeugd had voorgespiegeld.

Een tweede argument tegen de vivisectien — en hierop wordt door den ongenoemden schrijver groot gewicht gelegd, — is hetgeen hij en anderen noemen de rechten der dieren. Het schijnt bij hem niet opgekomen te zijn, dat men het betwijfelen konde of de dieren rechten tegenover den mensch hebben. Het woord recht is een schoon en krachtig woord, maar dat juist door het misbruik, hetwelk er te vaak van gemaakt wordt, gevaar loopt in discrediet te geraken. Reeds in de verhouding tusschen menschen en menschen is het moeilijk met zekerheid aan te wijzen waar hun wederzijdsch recht ophoudt en het onrecht begint. Ik herinner aan het recht op den eigendom, het recht op onderstand, het recht op den arbeid. Elk die niet geheel vreemde-

ling is in de maatschappelijke kwestien onzer dagen, weet dat de vraag of die rechten werkelijk bestaan, op zeer uiteenloopende wijzen beantwoord wordt. En toch hebben hier die juist of onjuist zoogenaamde rechten nog het karakter van wederkeerigheid. In eene menschelijke maatschappij kan elk lid zich daarop tegenover de andere leden beroepen. Die wederkeerigheid wordt echter reeds eenigszins beperkt, zoodra de leden eener beschaafde maatschappij met een geheel onbeschaafd volk in aanraking komen, waar het abstracte denkbeeld van recht nog volstrekt niet bestaat, en dat derhalve voor hetgeen wij gewoon zijn de rechten van elken mensch te noemen, daarbij alleen denkende aan volken die eenen zekeren trap van beschaving hebben bereikt, ook geen den minsten eerbied koestert. In de verhouding tusschen dieren en menschen ontbreekt het karakter der wederkeerigheid geheel en al. Al heeft men ook leeren inzien dat er niet zulk een scherpe grens tusschen den mensch en de overige dieren bestaat als men dit vroeger meende, al heeft men ook erkend dat de dieren dezelfde neigingen, driften en hartstochten als wij menschen hebben, en dat velen hunner onmiskenbare blijken geven van zich bij hunne handelingen door vroegere ervaring te laten besturen, dat zij derhalve ook eene zekere mate van verstand bezitten, toch blijft het waarheid dat er zelfs tusschen de hoogste diersoorten en het op den laagsten trap staande menschenras een afgrond bestaat, die, ofschoon niet bodemloos, toch onpeilbaar diep is. Ik voor mij geloof dus dat men verstandiger doet, wanneer men het woord recht, dat een denkbeeld uitdrukt hetwelk ontstaan is uit eene abstractie, waartoe de dieren niet in staat zijn, niet gebruikt bij het uitdrukken van den aard der verhouding, waarin de mensch tot de dieren staat.

Wil men het echter gebruiken, wil men aan de dieren zekere onvervreembare, hun van nature aangeboren rechten toekennen, dan zij men ook consequent. En wees dan verzekerd, dat indien de dieren ons hunne *Declaration of rights* konden voorhouden, daarin nog vrij wat meer zoude te lezen staan dan de eenvoudige eisch van voortaan niet meer buiten hunne toestemming aan eene vivisectie te worden onderworpen. Zij zouden hun recht op het leven laten gelden, dat de mensch hun ontnaemt, om zich met hun vleesch te voeden, met hunne vacht zich te kleeden; hunne huid tot leder te verwerken. Zij zouden hun recht van eigendom verdedigen; de bijen zouden ons honig en was weigeren; de roofdieren zouden beweren recht op hunne jacht-

gronden te hebben, zoo goed als de Amerikaansche roodhuiden op de hunne. Waar de bevolking alleen van het vleesch van gedoodde dieren leven kan, gelijk in het hooge Noorden de Eskimo's, zoude deze gesommeerd worden te vertrekken of van honger om te komen.

Tot zulke uitersten willen echter zij, die zich dierenbeschermers noemen, niet vervallen. Zij stemmen toe dat het geoorloofd is dieren te dooden om hen als spijs en tot kleeding te gebruiken, doch onder voorwaarde dat die dood zoo zacht mogelijk zij. Als of ooit een gewelddadige dood zacht, zonder pijn zoude zijn! Maar, antwoorden zij, niet wij dooden de dieren, niet wij storten hun bloed, niet wij doen hun *direct* pijn. Erbarmelijke uitvlucht. Dat woordje *direct* herinnert aan het bekende *ecclesia abhorret a sanguine* der inquisiteurs, die de uitvoering der vreeselijkste straffen waartoe zij de ketters veroordeeld hadden, aan den wereldlijken arm opdroegen, onder de huichelachtige bewering, dat de kerk een afkeer had van bloedstorting.

Ik beken, mijne heeren dierenbeschermers, dat ik, het bovenstaande nederschrijvende, zeer geneigd ben U een foei! toe te roepen; hoe durft gij u achter dergelijke drogredenen verschuilen, waarmede gij niemand kunt verblinden dan wellicht u zelven! Ik kan eerbied hebben voor geloofshelden, die als martelaren stierven, al is hun geloof ook lijnrecht met het mijne in strijd. Zelfs voor de Indische Fakirs, waarvan ik in een vorig opstel gewaagde, gevoel ik eerbied, want er behoort groote moed, volharding en zelfverloochening toe, om zoo te leven als zij doen. Maar voor uwe halfheid heb ik niet den minsten eerbied, en ik ontzeg u alle recht om u als voorbeelden ter navolging te stellen. Gij houdt u voor beter dan anderen, alleen omdat uw zenuwgestel zwakker is, omdat het zien van bloed u een flauwte doet krijgen en het denkbeeld van pijn u een rilling op het lijf jaagt. Neen, vergunt mij het u zonder omwegen te zeggen, gij zijt niet beter dan anderen, maar alleen medelijdender, en wel alleen in den woordelijken zin. Het medelijden is echter geen deugd; het is eene neiging, eene aangeboren eigenschap; het behoort tot hetgeen men het temperament noemt. Vrouwen zijn van nature medelijdender dan mannen, — en wij zouden voorwaar niet gaarne wenschen dat het anders ware, — maar zal iemand daarom in goeden ernst beweren dat de man door zijnen geheelen aanleg beneden de vrouw staat, al zeide vader Cats ook:

En desalniettemin en evenwel nogtans

Zijn toch de vrouwen schoon en beter dan de mans.

terwijl ik gaarne den dichter nazeg:

Ehret die Frauen, sie flechten und weben
Himmliche Rosen in 's irdische Leben.

Toch moeten mannen mannen blijven, en ik houd mij overtuigd dat, indien dames mij de eer mochten aandoen deze bladzijden, of-schoon niet rechtstreeks voor haar geschreven, te lezen, zij de eerste zullen zijn om mij dit toe te stemmen. De man en de vrouw zijn als twee verschillende muziekinstrumenten, die elk hun eigenaardig timbre hebben. Men ontlokt aan een waldhoorn geen viooltoonen. Wanneer een man in den fausset-toon spreekt, loopt hij groot gevaar van uitgelachen te worden, terwijl een grove borststem ons bij eene vrouw on-aangenaam aandoet. De beste eigenschap van de vrouw is liefde, die van den man kracht, energie. Maar de liefde wordt wel eens week, de kracht wordt wel eens ruw. Alleen door harmonische samenwerking der beide seksen, door aankweeking en ontwikkeling der goede en edele eigenschappen die aan elke sekse in het bijzonder van nature eigen zijn, kan het menschedom in zijn geheel allengs zich hooger verheffen.

Wij willen nu echter het vraagstuk der vivisection nog van eene andere zijde beschouwen. Al ben ik ook van oordeel dat er van rechten, die de dieren tegenover den mensch zouden hebben, eigenlijk geen sprake behoort te zijn, toch erken ik ten volle dat de mensch plichten te vervullen heeft in de verhouding waarin hij tot de dieren staat. Wij zijn zoo gewoon de woorden recht en plicht als correlatief te beschouwen, dat men allicht het voor uitgemaakt houdt dat waar de plicht bestaat, een daaraan beantwoordend recht moet aanwezig zijn. Toch is dat geenszins altijd het geval. Men kan b. v. het recht op onderstand ontkennen en het desnietteenstaande zijn plicht achten naar vermogen hulpbehoefigen te ondersteunen. Zoo is het ook hier. De mensch heeft plichten tegenover de dieren, niet omdat de dieren zekere rechten daarop hebben, maar omdat de mensch mensch is en zich dien eernaam moet waardig toonen. Hij kan, wat de dieren niet kunnen, anders dan uit vrees voor straf, zijne booze neigingen en harts-tochten leeren betoomen, en het is zijn plicht dit te doen ook daar, waar niet menschen maar dieren daarvan de slachtoffers zouden zijn. Wreedheid, die behagen schept in het lijden van een dier, zelfs het

geringste, is voorzeker eene afschuwelijke eigenschap. Indien het waar ware dat personen die vivisectiën doen of bijwonen daardoor wreed worden, dan zoude de vraag in ernstige overweging moeten genomen worden of de verkregen winst in kennis wel opweegt tegen het verlies dat het gemoed daarvan ondervindt. Zij die de vivisectiën veroordeelen, doen zulks dan ook voornamelijk op dien grond. Hebben zij recht daartoe? Ik geloof niet in het minste. Zij kunnen zich niet beroepen op eigen ondervinding, maar zij gaan van de onderstelling uit dat het wel zoo zijn zal, zonder daarvoor eenig bewijs aan te voeren. Ik nu, die wel van ondervinding spreken kan, geef hun de verzekering, dat zij zich daarin geheel bedriegen. Niemand die niet reeds van nature of door opvoeding een boos gemoed heeft, dat behagen schept in het leed van andere levende wezens, zal door het doen of het zien eener vivisectie wreed worden. Ik heb vivisectors gekend, die de zachtzinnigheid en goedhartigheid in persoon waren, die een vlinder of spin, welke toevallig binnen'shuis waren geraakt, met voorzichtigheid, om het diertje niet te kwetsen, zouden opgenomen en naar buiten gebracht hebben.

Een weinig menschenkennis lost deze schijnbare tegenstrijdigheid gemakkelijk op. Een physioloog of anatoom die zich voorneemt eenig onderzoek op een levend dier te doen, weet zeer goed dat eene vivisectie altijd een zeer ernstige zaak is. Hij gaat daar niet toe over uit lust of liefhebberij, maar met een bepaald doel voor oogen. Het is dit doel dat uitsluitend zijne gedachten bezig houdt; de vivisectie is alleen het middel om het te bereiken. Zij die niet weten wat wetenschappelijk onderzoek eigenlijk is, kunnen zich bezwaarlijk eene voorstelling vormen van de gemoedsstemming waarin elk onderzoeker, ook die welke onderzoekingen op levende dieren doet, verkeert, hoe zijn geheele ziel alleen gericht is op één punt, namelijk op de beantwoording der vraag, waartoe het onderzoek ondernomen is. Hij heeft al gedaan wat in zijn vermogen stond, om aan het dier, dat de kunstbewerking ondergaat, noodeloos lijden te besparen, maar nu ook is het voor hem een voorwerp, een werktuig geworden, dat hem, evenals een physisch of chemisch instrument, zekere verschijnselen vertoont, die hij met gespannen aandacht gadeslaat, zonder zich te laten afleiden door andere gewaarwordingen, waardoor ook zijn zenuwgestel zoude kunnen worden aangedaan, zijn hand minder vast, zijn blik minder scherp, zijne denkkraft minder op één punt geconcentreerd.

treerd zoude worden, en zoo het gunstige oogenblik voor de waarneming zoude kunnen voorbijgaan of het lijden des diers zoude worden verlengd.

Het is er verre af dat ieder, al bezit hij ook de noodige kennis en de gave van onderzoek in het algemeen, tot zulk eene inspanning in staat zoude zijn. Daartoe behoort een krachtige geest, eene groote mate van zelfbeheersching en eene vastheid van wil om zijn zenuwgestel onder bedwang te houden, die slechts aan weinigen eigen zijn. Het is volkomen waar, hetgeen de schrijver van *Een paar bedenkingen* mededeelt, — hetgeen hem trouwens alleen uit een partikulier gesprek bekend kan zijn, — dat ik zelf het nooit over mij heb kunnen verkrijgen eene vivisectie op een warmbloedig dier, zoogdier of vogel, te verrichten. Ik weet echter zeer goed, dat dit niet anders dan eene zwakheid van mij is en ben er zeer ver af mij daarom beter, medelijdender, te gelooven dan andere mijner ambtgenooten, die deze zwakheid weten te overwinnen.

Ik kan niet verwachten en verwacht ook niet dat al mijne lezers zich in den bovengeschetsten gemoedstoestand zullen kunnen verplaatsen. De zaak is hun te vreemd, te afschuwelijk. Ik duid hun dit volstrekt niet ten kwade en vind dit zelfs volkomen begrijpelijk. Maar ik meen te mogen vragen: ware het niet verstandiger en meer in overeenstemming met de ware liefde, die niet bij voorkeur de dieren maar ook de menschen omvat, zich bescheidenlijk te onthouden van over zaken, waarvan men geen begrip heeft, en over personen, wier beweegredenen men niet bevroeden kan, een voorbarig oordeel uitspreken, waardoor deze in de oogen van het publiek met een zwarte kool worden geteekend?

Er is evenwel een bij het groote publiek iets beter bekend terrein, waarop zich de kwestie aangaande het verband tusschen wreedheid en vivisectie laat overbrengen. Ook op menschen worden dagelijks vivisectiën verricht, somtijds veel akeliger en vreeslijker dan die welke ooit op dieren ondernomen worden. Wordt een chirurg daardoor wreed? Het schijnt inderdaad dat de schrijver van *Een paar bedenkingen* het daarvoor houdt. Althans hij zegt: dat reeds gasthuis-praktijk als *verhardend* voor jonge heelmeesters wordt beschouwd. Dat woord *verhardend* is karakteristiek. Het onthult veel wat anders moeilijk doorschouwd zoude worden; het doet ons eenen iets dieperen blik werpen in de ziel dergenen, die, omdat zij geen leed kunnen zien, zonder dat hun de tranen

in de oogen komen, geen pijn van mensch of dier kunnen aanschouwen, zonder te rillen en te beven, geen bloed zonder te verbleeken, zich nu ook verbeelden werkelijk medelijdender dan andere menschen te zijn. En zij zijn dit, maar alleen in den etymologischen zin des woords, niet in den waren en hooger. Hun medelijden is passief maar kan niet actief worden; zij kunnen jammeren, beklagen, maar niet hulpvaardig optreden, waar het noodig is, zelfs geen bekken ophouden om het bloed bij eene aderlating op te vangen.

Verhardend! Meent gij dan, geachte heer! dat onze diakonessen en pleegzusters van het roode kruis verhard zijn door het bijwonen van operaties, door het leggen van verbanden aan afzichtelijke wonden, waarvan gij u waarschijnlijk huiverend zoudt afkeeren, zonder een hand ter hulpe te kunnen uitstrekken, omdat u het bloed in de aderen stolt bij het zien van zooveel akeligheid?

Neen, noch die edele vrouwen en meisjes, noch de studenten in de geneeskunde die de praktische lessen in de ziekenhuizen volgen of de vivisectien op dieren bijwonen, worden daardoor *verhard*, maar zij worden *gehard*, hetgeen geheel iets anders is. Zij leeren allengs den zeer natuurlijken en iederen mensch eigenen afschuw overwinnen, dien toooneelen van bloed en pijnlijk lijden verwekken; zij leeren de aandoeeningen bedwingen die hun brein minder helder, hunne hand minder vast zouden maken, wanneer het er op aankomt om u of uws *gelijken*, wanneer gij kermend daarneder ligt en smeekend naar hulp uit-ziet, door hunne wetenschap en kunstvaardigheid te redden van doodsgevaar.

Wat zoude er van den maatschappij worden, wanneer uwe week-en flauwhartigheid, die Gij u nog wel als deugd toerekent, tot door-gaanden regel werd!

Ik erken dat dit woord *verhardend* bij mij een gevoel heeft gewekt dat veel op verontwaardiging gelijkt. Ik dacht daarbij aan zoo menigen geneesheer en chirurg, die in tijden van grooten nood, van epidemische ziekten of onder bereik van het doodend lood des vijands, niet schroomden hun leven te wagen om ongelukkigen te helpen en waarvan menigeen bij de vervulling zijner moeilijke plichten den dood heeft gevonden. Ik dacht daarbij ook aan u, mijn reeds voor vele jaren overleden leermeester, *SUERMAN*, wiens zinspreuk, die gij ook in uw leven en wandel verwezenlijktet, was: *Fortiter in re, suaviter in modo*. Gij waart een type van zachtzinnigheid, liefderijkheid en hulpvaardigheid,

en toch heb ik u, in eenen tijd toen nog geen chloroform of ander bedwelingsmiddel bekend was, de vreeselijkste operation met de grootst mogelijke bedaardheid en kalmte zien verrichten; zoowel met het koude staal als met het nog veel verschrikkelijker rood gloeiend brandijzer. Wilde ik de zenuwen mijner wellicht al te gevoelige lezers niet sparen, dan zoude ik tooneelen kunnen schetsen, waarbij elke vivisectie een weinig beteekenend schouwspel is, en welker beschrijving alleen hun de haren zouden doen te berge rijzen.

Tot dusver heb ik met geen woord gesproken van het belang dat de wetenschap bij de zaak, die ons hier bezig houdt, heeft, en ik zal daar ook verder over zwijgen. Het groote publiek weet van physiologie weinig of niets af, en ook hier geldt het: onbekend maakt onbemind. Wij zullen dus de wetenschap als wetenschap terzijde laten liggen, alleen voor haar die achting vragende, waarop zij bij alle beschaaftde volken aanspraak heeft, en die haar dan ook door de dierenbeschermers niet ontzegd wordt, al openbaart zich die achting dan ook op eene tamelijk zonderlinge wijze in de poging om voogdij te oefenen over de mannen die hun leven aan hare beoefening en uitbreiding wijden.

Wat het groote publiek echter wel begrijpen kan is, dat elke vordering in de physiologie, d. i. in de kennis der levensverschijnselen, ook eene vordering der praktische geneeskunde is. Een geneesheer, die geen grondig physioloog maar slechts een recepten schrijvend empiricus is, loopt groot gevaar van een kwakzalver te worden, die met zijne kunst meer kwaad dan goed doet. De betere inzichten, welke men in den loop der laatste halve eeuw omtrent de behandeling van vele ziekten verkregen heeft, is men, hetzij rechtstreeks of middellijk aan vivisectien en andere proeyen op dieren verschuldigd; nieuwe geneesmiddelen en genees-methoden worden het eerst op dieren beproefd; om de werking der vergiften te leeren kennen en zoo de beste tegengiften te kunnen opsporen, worden proeyen op dieren genomen, die dikwijls daaronder bezwijken, maar waardoor ook niet zelden het middel ontdekt wordt om later een of meer evenmenschen het leven te redden.

Een ultra-dierenbeschermers, gelijk de meergenoemde schrijver, moet ook hier de vivisectien afkeuren, want, — zegt hij, — het doel hei-

ligt de middelen niet, en het middel is *per se* slecht en ongeoorloofd. Zoude hij er zoo over blijven denken, wanneer hij, ziek zijnde, vernam dat het middel, waardoor hem de gezondheid, wellicht het leven geschonken wordt, door eene vivisectie ontdekt is?

Waarschijnlijk zullen er onder mijne lezers, die mij tot dusverre zijn gevolgd, sommigen zijn die mij te gemoet voeren: wij keuren ook niet alle vivisectien af; het is alleen tegen het misbruik hetgeen er van gemaakt wordt, dat wij opkomen.

De mogelijkheid van misbruik ontken ik volstrekt niet. Er is niets ter wereld, ook het edelste en beste, dat niet misbruikt kan worden. Alleen meen ik te mogen vragen; wie zal beslissen waar het goede gebruik ophoudt en het misbruik begint? Er zullen er zijn die vivisectien in het algemeen voor misbruik verklaren, anderen die meenen dat elke vivisectie geoorloofd is, zoodra deze met een in hun oog goed doel, al is dit op zich zelf ook nog zoo weinig beteekenend, ondernomen wordt. Tusschen deze beide uitersten is plaats voor allerlei trappen.

Slechts omtrent één punt zullen allen het eens zijn, dat men aan de dieren geen noodelooze pijn moet veroorzaken. De ontdekking der middelen om de dieren te bedwelmen door inademing van ether of chloroform, door opium-inspuiting, is dan ook niet enkel voor de dieren die aan eene vivisectie worden onderworpen, maar tevens voor de physiologen die de vivisectien doen, eene groote weldaad geweest. Ook hun taak, even als die der chirurgen, is daardoor veel minder pijnlijk en bezwaarlijk geworden. Er zijn echter gevallen, waarin die middelen niet kunnen worden toegepast. Het is bepaaldelijk bij dezen dat ruimte tot twijfel overblijft. Onder de physiologen zelve zijn er die daaromtrent verschillend denken. Niet dat één hunner eene pijnlijke vivisectie in het algemeen zoude afkeuren, want daartoe weten allen te goed hoevele der voor de wetenschap en de praktijk hoogst gewichtige vraagstukken alleen langs dien weg kunnen worden beantwoord. Maar de een zal meenen dat men daartoe eerder mag en moet overgaan dan de ander. Dit hangt af van het standpunt waarop men zich plaatst bij de beoordeeling van ieder bijzonder geval. Ook lijdt het geen twijfel dat daarop het temperament invloed uitoefent. Personen van eene gevoelige natuur zullen daartoe moeilijker kunnen be-

sluiten dan anderen, die minder gevoelig van aard zijn en wier sterk zenuwgestel niet zoo ligt geschokt wordt. De drijfveeren van mensche-lijke handelingen zijn altijd samengesteld. Daaronder spelen de natuur-lijke neigingen, die alleen in de lichamelijke constitutie haren oorsprong hebben, altijd een groote rol. Iemand moet het reeds zeer ver in zelfkennis gebracht hebben om aan zich zelve rekenschap te kunnen geven van de drijfveeren zijner eigene handelingen. Oneindig moeilijker is dit ten aanzien van de drijfveeren, waardoor anderen zich laten besturen. Wanneer men dit altijd in het oog hield, dan zoude men voorzichtiger zijn in de beoordeling dier handelingen en van de denkbeelden die daaraan ten grondslag liggen. Omtrent de waarheid van een physisch feit kan men het eens worden, maar omtrent de toepasselijkheid van een moreel beginsel kan men geen eenstemmigheid verwachten.

Het kan ons dan ook niet verwonderen dat er ook onder de physiologen verschil van opinie is ten aanzien der gevallen waarin eene pijnlijke vivisectie al of niet geoorloofd is.

In de vergadering der British Association te Liverpool, in 1870, werd de zaak ter sprake gebracht en eene commissie van tien leden benoemd, allen professoren in de physiologie en anatomie of in een van beiden. Zeven leden der commissie, namelijk de heeren M. A. LAWSON en ROLLESTON van Oxford, G. M. HUMPHRY van Cambridge, JOHN H. BALFOUR en ARTHUR GAMGEE van Edinburg, WILLIAM FLOWER en J. BURDON SANDERSON van London, onderteekenden het volgende:

1. Geen onderzoek, dat onder den invloed van een anaesthetisch middel kan gedaan worden, behoort zonder dit te geschieden.

2. Geen pijnlijk onderzoek kan gerechtvaardigd worden, dat geschiedt met het enkel doel om eene wet of een feit toe te lichten; met andere woorden, vivisectien zonder de aanwending van anaesthetica zijn niet geschikt voor het onderwijs.

3. Wanneer het, tot onderzoek eener nieuwe waarheid, noodig is eene pijnlijke proef te doen, behooren alle pogingen te worden in het werk gesteld om den goeden uitslag te verzekeren, opdat het veroorzaakte lijden niet vergeefsch is. Om die reden behoort een zoodanige proef niet ondernomen te worden door ongeoeffende personen, met onvoldoende werktuigen en hulp, of op plaatsen die voor het doel ongeschikt zijn, d. i. elders dan in physiologische of pathologische laboratorien, onder behoorlijke regeling.

4. Bij de wetenschappelijke voorbereiding tot de uitoefening der veeartsenijkunst, behooren geene operaties op levende dieren te worden gedaan met het enkele doel om eene grootere operative handigheid te verkrijgen.

De drie overige heeren, de professoren M. FOSTER, MACALISTER en REDFERN, weigerden de onderteekening dezer artikelen. En ik geloof dat zij daaraan wel deden. Geenszins omdat die artikelen niet als algemeen richtsnoer zouden behooren te strekken. Zij doen dit trouwens reeds. Maar op de daarin vervatte regelen laten zich, — art. 1 daargelaten, waaromtrent allen het eens zijn, — geoorloofde uitzonderingen denken. Wat art. 2 betreft, zoo mag men niet vergeten dat het hooger onderwijs een geheel ander karakter heeft dan het middelbaar en lager onderwijs. Bij de beide laatste komt het alleen aan op de mededeeling van eene zekere mate van reeds verkregen kennis. Bij het hooger onderwijs daarentegen treedt het aantoonen der methoden waardoor men tot kennis komt, op den voorgrond. Hiertoe nu kan het noodig zijn eene pijnlijke vivisectie te doen. Bij art. 3 zoude men kunnen vragen, waarom het ongeoorloofd moet geacht worden eene vivisectie elders dan in een physiologisch of pathologisch laboratorium te ondernemen, wanneer de omstandigheden daartoe dwingen en overigens alle maatregelen even goed kunnen genomen worden om de dieren niet noodeloos te doen lijden? Eindelijk kan men ook betwijfelen of art. 4 niet te absoluut gesteld is. Er zijn operatiën die een aanstaand veearts getoepen zal zijn herhaaldelijk te bewerkstelligen. Is het nu niet veel veiliger voor de later aan zijne zorg toevertrouwde dieren, wanneer hij althans eenmaal, onder het toezicht van zijn leermeester, die hem daarbij op het juiste gebruik der instrumenten en op de te vermijden gevaren wijst, zulk eene operatie verricht heeft? Men vergete hierbij niet, dat in de veeartsenijpraktijk het gebruik van chloroform zelden kan worden toegepast, omdat dit voor de boeren te duur zoude worden, en dat de te opereeren dieren zich doorgaans, in een stal of schuur, onder merklijk ongunstiger conditiën bevinden. Zoo zoude het kunnen gebeuren dat, om een enkel dier voor pijn te behoeden, een aantal andere aan martelingen werden blootgesteld, die bij meerdere geoefendheid hadden kunnen vermeden worden.

Uit deze opmerkingen, waarbij nog verscheidene andere zouden kunnen gevoegd worden, blijkt dat de poging om vaste regelen te ontwerpen, volgens welke men altijd zich bij het doen van vivisectiën te gedragen hebbe,

onmogelijk zoo kan slagen, dat allen deze als in alle gevallen geldig zullen erkennen. Eigenlijk moet elk voorkomend geval in het bijzonder worden beoordeeld, en die beoordeeling komt alleen en uitsluitend toe aan de mannen die voor de wetenschap en het onderwijs leven, want zij alleen bezitten de daartoe onmisbare kunde en ervaring. Niemand anders dan zij zelven kan beslissen of in een gegeven geval eene vivisectie geoorloofd is of niet. Daarmede blijft natuurlijk de mogelijkheid bestaan van hetgeen anderen een misbruik maken van de erkende bevoegdheid zullen noemen. Hiertegen is echter even weinig te waken als tegen het misbruik maken van het recht van vereeniging en van het gezamenlijk aanbieden van adressen aan de regeering, om hare inmenging te verzoeken in zaken die tot het gebied van ieders bijzonder geweten behooren.

Ik zoude hiermede kunnen eindigen, ware het niet dat ik mij verplicht voelde nog een paar woorden aan het gezegde toe te voegen.

Het eerste betreft mijn eigen persoon. De schrijver van *Een paar bedenkingen* heeft van mijne woorden in het Haagsche Dagblad een gebruik gemaakt dat ik voor ongeoorloofd houd. Ik vergeef hem gaarne de kleine *coup de patte*, die gemakkelijk genoeg te pareeren is, maar ik moet hem toch verzoeken later, wanneer hij ooit weder de pen tegen mij mocht opvatten, geene woorden uit hun verband te rukken. Daarom herstel ik dit verband nog hier. Op eene beschuldiging van hooghartigheid in een artikel in het *Dagblad* heb ik geantwoord: "ja ik ben hooghartig, zeer hooghartig zelfs, waar het de eer der wetenschap en van hare beoefenaars geldt." Het is duidelijk dat dit laatste gedeelte der zinsnede, waardoor het woord hooghartig nader gedefinieerd wordt, aan den schrijver geheel ontsnapt is. Voor hem is hooghartigheid van gelijke beteekenis met hoogmoed, en zoo moet het ook aan zijne lezers voorkomen, die de bewuste artikeltjes in het Dagblad niet hebben gelezen.

Hooghartig is degeen die van zich of van anderen die met hem hetzelfde bedoelen, eene onverdiende beschuldiging afwerpt, waardoor hij of zij zich in hunne eer gekrenkt achten, en die aan niemand dan aan zijne pairs het recht toekent om zijne handelingen als leeraar der wetenschap en de daartoe leidende motieven te beoordeelen.

Hoogmoedig zijn zij die, al nemen zij nog zoo zeer den toon der nederigheid aan, in den waan verkeereren van beter dan hunne mede-

menschen te zijn, en zich daarom gerechtigd achten hun eene vermaning te geven of te doen geven. En hoogmoed leidt tot heerschzucht, wanneer men daartoe de hulp van het staatsgezag inroept.

De schrijver deelt ook mede dat mij door dierenbeschermers avances zijn gedaan en uitnoodigingen om kennis te nemen van de beschermingszaak en mij bij haar aan te sluiten. Die avances hebben alleen bestaan in eene herhaalde en dringende uitnoodiging om in het tijdschrift *Androcles* te schrijven. Daargelaten of mijn reeds zeer bezette tijd mij zulks zoude hebben veroorloofd, ontveins ik echter geenszins dat een ander bezwaar mij heeft weerhouden aan die uitnoodigingen gehoor te geven. Ik heb te lang geleefd en te veel ondervinding en menschenkennis opgedaan, om geene voorzichtigheid geleerd te hebben, waar het er op aan komt zich aan te sluiten aan anderen, met wie men wel is waar bereid is tot een zekere grens mede te gaan, maar geenzins om zich daarbuiten te laten medeslepen om ten slotte te belanden op een weg, waarvan men weet dat hij verkeerd is. De heethoofdige ijveraars in zulke vereenigingen zijn altijd, zonder het te willen, de grootste vijanden hunner eigene zaak. Toen de laatste uitnoodiging tot mij kwam, was reeds de zaak der vivisectie in de vereeniging ter sprake gebracht. Ik heb toen ernstig gewaarschuwd tegen elken onberaden stap, maar zonder vrucht. Of die waarschuwing, welke plaats had in een tamelijk langdurig gesprek over dit onderwerp, tot het Bestuur der Vereeniging is doorgedrongen, is mij wel is waar onbekend, maar ik heb toch reden het te vermoeden. Trouwens ik kon ook niet verwachten dat zulk eene waarschuwing veel baten zoude. Ijveraars storen zich niet aan zulke waarschuwingen, die hun zelfs verdacht voorkomen. Welnu, het eenige dat zij thans bereikt hebben, is dat door dien onberaden ijver aan de zaak der dierenbescherming in ons vaderland groote afbreuk is gedaan. Men geloove vooral niet dat het voor mij eene aangename taak is geweest daartoe mede te werken, door duidelijk in het licht te stellen waartoe die onberaden ijver voert en hoe troebel de bronnen zijn, waaruit hij ontspringt. Het tegendeel is waar, en het zoude mij leed doen, wanneer de gevoerde strijd een ander resultaat had dan de Vereeniging te doen inzien dat, wil zij nut stichten, zij noch moet streven naar het onbereikbare, noch zich begeven op een terrein waarop zij slechts een zeer eenzijdigen blik kan werpen.

In de zaak der dierenbescherming is een uitmuntende kern, maar

de schil deugt niet. Het is alleen in deze dat ik het mes heb gezet, in de hoop van de kern daardoor te behouden. Die operatie is waarschijnlijk voor dezen en genen pijnlijk geweest. Ik zoude kunnen zeggen: *habeant quid sibi imputent*, maar ik zeg veel liever: "dat zij het mij vergeven, wanneer ik soms, bij het ontleden van denkbeelden, van neigingen en gemoedsaandoeningen, ietwat hard ben geweest." Zachte chirurgijns maken stinkende wonden.

En zoo moge deze psychologische vivisectie nog tot een goed einde voeren. Wanneer de Vereeniging in hare statuten schrijft: dat haar eenig doel is mishandeling van dieren, die voortspruit uit boosheid of onkunde, tegentegaan, dan voorzeker zullen velen, evenals ik, die zich tot dusver wantrouwend van haar hebben afgekeerd, bereid gevonden worden zich bij haar aan te sluiten.
